

به مناسبت سومین شب از لیالی قدر؛ نزول ملائکه و روح در شب قدر به چه معناست؟ انبیای گذشته و شب قدر

قرآن در سوره قدر می فرماید «تنزل الملائكة و الروح» یعنی هم ملائکه و هم روح در شب قدر نازل می شوند. در تفسیر این آیه دیدگاه های متفاوتی ذکر شده است.

قرآن در سوره قدر می فرماید «تنزل الملائكة و الروح» یعنی هم ملائکه و هم روح در شب قدر نازل می شوند. در تفسیر این آیه دیدگاه های متفاوتی ذکر شده است.

خبرگزاری مهر، گروه دین و اندیشه: بنا بر آیات اولیه سوره قدر بسیاری شب قدر را شب نزول یکباره قرآن دانسته اند. در تفسیر آیه ابتدایی سوره قدر آمده است که بنا به دلایلی به خوبی استفاده می شود که قرآن مجید در ماه مبارک رمضان نازل شده است: «شهر رمضان الذی انزل فیہ القرآن» (بقره ۱۸۵) و ظاهر این تعبیر آن است که تمام قرآن در این ماه نازل گردید. در نخستین آیه سوره قدر می افزاید: ما آن را در شب قدر نازل کردیم (انا انزلناه فی لیلة القدر).

اگر چه در این آیه صریحا نام قرآن ذکر نشده ولی مسلم است که ضمیر انا انزلناه به قرآن باز می گردد و ابهام ظاهری آن برای بیان عظمت و اهمیت آن است.

تعبیر به انا انزلناه (ما آن را نازل کردیم) نیز اشاره دیگری به عظمت این کتاب بزرگ آسمانی است که خداوند نزول آن را به خودش نسبت داده مخصوصا با صیغه متکلم مع الغیر که مفهوم جمعی دارد و دلیل بر عظمت است. نزول آن در شب قدر همان شبی که مقدرات و سرنوشت انسانها تعیین می شود دلیل دیگری بر سرنوشت ساز بودن این کتاب بزرگ آسمانی است.

از ضمیمه کردن این آیه با آیه سوره بقره که به آن اشاره شد، نتیجه گیری می شود که شب قدر در ماه مبارک رمضان است، اما کدام شب است؟ از قرآن چیزی در این مورد استفاده نمی شود، ولی روایات در این باره بحث فراوان کرده اند که در پایان تفسیر این سوره به خواست خدا در این زمینه و مسائل دیگر سخن خواهیم گفت.

در اینجا سؤالی مطرح است و آن اینکه هم از نظر تاریخی و هم از نظر ارتباط محتوای قرآن با حوادث زندگی پیغمبر اکرم (ص) مسلم است که این کتاب آسمانی به طور تدریجی و در طی ۲۳ سال نازل گردید، این امر چگونه با آیات فوق که می گوید در ماه رمضان و شب قدر نازل شده است سازگار می باشد؟ پاسخ این سؤال - به گونه ای که بسیاری از محققان گفته اند این است که قرآن دارای دو نزول بوده است.

نزول دفعی که در یک شب تمام آن بر قلب پاک پیغمبر اکرم (ص) یا بیت المعمور یا از لوح محفوظ به آسمان دنیا نازل گردید. و نزول تدریجی که در طول بیست و سه سال دوران نبوت انجام گرفت. بعضی نیز گفته اند آغاز نزول قرآن در لیلة القدر بوده نه تمام آن ولی این بر خلاف ظاهر آیه است که می گوید ما قرآن را در شب قدر نازل کردیم.

قابل توجه اینکه درباره نازل شدن قرآن در بعضی از آیات تعبیر به «انزال» و در بعضی تعبیر به «تنزیل» شده است، و از پاره ای از متون لغت استفاده می شود که تنزیل معمولا در جائی گفته می شود که چیزی تدریجا نازل گردد، ولی «انزال» مفهوم وسیع تری دارد که نزول دفعی را نیز شامل می گردد، این تفاوت تعبیر که در آیات قرآن آمده می تواند اشاره به دو نزول فوق باشد.

عدم تعیین شب قدر توسط قرآن کریم

مسئله دیگر «خود شب قدر» است، آن شبی که قرآن بر قلب مبارک پیامبر(ص) نازل شده است. در سوره قدر می فرماید «انا انزلناه فی لیلة القدر» ما این قرآن را در شب قدر فرستادیم، در سوره دخان هم داریم «انا انزلناه فی لیلة مبارکه» پس هر دو سوره بر این دلالت دارند که انزال دفعی در یک شب واقع شده است لذا در این مسئله تردیدی نخواهد بود، این انزال در مقابل تنزیل است که بیست و سه سال به طول انجامیده است، حال این کدام شب است که اینگونه است؟

در سوره بقره محدوده این شب تا حدودی مشخص شده است، در آیه ۱۸۶ سوره بقره می فرماید «شهر رمضان الذی انزل فیہ القرآن» ماه مبارک رمضان ماهی است که قرآن در آن نازل شده است و در دعاهایی که مستحب است در هر روز خوانده شود همین آیه را می خوانیم. تا این مقدار از قرآن کریم فهمیده می شود.

اما اینکه در ماه رمضان شب قدر چه شبی است تصریحی در قرآن نداریم و این مطلب از سنت پیامبر اکرم(ص) فهمیده می شود. ائمه فرموده اند این شب مشخص نشده است تا شما بر هر سه شب اهتمام بورزید زیرا هر سه شب مهم است. در روایت معروفی، زرارہ از امام صادق(ص) نقل می کند که حضرت فرمودند: «التقدير في ليلة تسع عشرة و الابرار في ليلة احدى و عشرين و الامضاء في ليلة ثلاث و عشرين» یعنی شب نوزدهم مثل این است که یک حکم را اندازه گیری کرده و پیش نویس می کنند، در شب بیست و یکم آن را محکم و پاکنویس می کنند و در شب بیست و سوم نهایتاً آن حکم را صادر می کنند.

اینها تعبیری است تا بگویند آن دو شب، مقدمه آخرین شب هستند. ولی در فرهنگ شیعه و از سخنان ائمه معصومین و اولیای خدا کاملاً واضح است که شب بیست و سوم را به عنوان شب اصلی بیان کرده اند، بدون اینکه اهمیت آن دو شب را کم کنند لذا فرموده اند شما هر سه شب را احیا بدارید.

چرا شب قدر مخفی است؟

بسیاری معتقدند مخفی بودن شب قدر در میان شب های سال، یا در میان شب های ماه مبارک رمضان برای این است که مردم به همه این شب ها اهمیت دهند، همانگونه که خداوند رضای خود را در میان انواع طاعات پنهان کرده تا مردم به همه طاعات روی آورند، و غضبش را در میان معاصی پنهان کرده تا از همه بپرهیزند، دوستانش را در میان مردم مخفی کرده تا همه را احترام کنند، اجابت را در میان دعاها پنهان کرده تا به همه دعاها رو آورند، اسم اعظم را در میان اسمائش مخفی ساخته تا همه را بزرگ دارند، و وقت مرگ را مخفی ساخته تا در همه حال آماده باشند. و این فلسفه مناسبی به نظر می رسد.

نزول ملائکه و روح

در سوره قدر همچنین می فرماید «تنزل الملائكة و الروح» هم ملائکه و هم روح در این شب نازل می شوند. در مجمع البیان در تفسیر آیه دیدگاه ها متفاوت است:

۱- از دیدگاه پاره ای منظور این است که فرشتگان به همراه جبرئیل در شب قدر به زمین فرود می آیند تا زمزمه عبادت و نیایش و تلاوت قرآن و راز و نیاز بندگان خالص و کمال طلب خدا را بشنوند و توبه و اصلاح پذیری و کارهای شایسته آنان را بنگرند.

۲- اما به باور پاره ای دیگر، فرشتگان و جبرائیل به زمین فرود می آیند تا بر بندگان با معنویت خدا به امر او سلام نثار کنند.

۳- از دیدگاه برخی، فرشتگان به همراه جبرئیل هر آنچه را تدبیر و مقدر و مقرر شده است به آسمان دنیا می آورند تا ساکنان آسمان دنیا بدانند و از رویدادهای سال آینده به لطف حق آگاهی یابند.

۴- اما از دیدگاه «کعب» و «مقاتل» منظور از «روح» گروهی از فرشتگان گرانقدر هستند که آنان را دیگر فرشتگان، جز شب قدر نمی بینند، و آنان در این شب مبارک از هنگامه غروب آفتاب تا طلوع سپیده فجر برای انجام فرمان خدا فرود می آیند.

۵- و به باور پاره ای «روح» به معنی وحی می باشد و منظور این است که در آن شب، فرشتگان با وحی خدا و پیام او که در بردارنده مقدرات و سرنوشت ها و برکت هاست فرود می آیند. گفتنی است که در آیه دیگری «روح» به معنی وحی به کار رفته است که «و كذلك اوحينا اليك روحاً من امرنا» یعنی همان گونه که بر پیامبران پیشین وحی فرستادیم، بر تو نیز ای محمد(ص)! به فرمان خود وحی نمودیم. لذا به نظر می رسد، بدین سان آخرین دیدگاه در تفسیر آیه تأیید می گردد.

در تفسیر نور نیز در این خصوص آمده است از امام صادق(ع) پرسیدند: آیا روح همان جبرئیل است؟ فرمود: جبرئیل از ملائکه است و روح برتر از ملائکه است. سپس این آیه را تلاوت فرمودند تنزل الملائكة و الروح. با نزول فرشتگان بر قلب پیامبر و امام معصوم در شب قدر، ارتباط زمین با آسمان، ملك با ملکوت و طبیعت با ماوراء طبیعت برقرار می شود.

در روایات آمده است که با منکران امامت، با سوره قدر احتجاج کنید زیرا بر اساس این سوره، فرشتگان هر سال در شب قدر نازل می شوند. در زمان حیات پیامبر بر وجود شریف حضرتش وارد می شدند. پس از آن حضرت بر چه کسانی نازل می شوند؟

روشن است که هر کسی نمی تواند میزبان فرشتگان الهی باشد و باید او همچون پیامبر، معصوم بوده و ولایت امور بشر به عهده او باشد و او کسی جز امام معصوم نیست که در زمان ما، حضرت مهدی(عج) می باشد و فرشتگان در شب قدر شرفیاب محضرش می شوند.

سلام هی حتی مطلع الفجر

سلام یعنی نعمت بی نقص، یعنی یک امر خوشحال کننده که هیچ امر مضری به همراه آن نباشد. خداوند در مورد شب قدر می فرماید «سلام هی حتی مطلع الفجر». یعنی سلام تا صبح ادامه دارد و با طلوع فجر تمام می شود.

در تفسیر نمونه ذیل ای آیه آمده است که در آخرین آیه می فرماید: شبی است آکنده از سلامت و خیر و رحمت تا طلوع صبح (سلام هی حتی مطلع الفجر).

هم قرآن در آن نازل شده، هم عبادت و احیاء آن معادل هزار ماه است، هم خیرات و برکات الهی در آن شب نازل می شود، هم رحمت خاصش شامل حال بندگان می گردد، و هم فرشتگان و روح در آن شب نازل می گردند.

بنابراین شبی است سرتاسر سلامت، از آغاز تا پایان، حتی طبق بعضی از روایات در آن شب شیطان در زنجیر است و از این نظر نیز شبی است سالم و تواءم با سلامت. پس اطلاق «سلام» که به معنی سلامت است بر آن شب (به جای اطلاق سالم) در حقیقت نوعی از تاءکید است همانگونه که گاه می گوئیم فلان کس عین عدالت است.

بعضی نیز گفته اند که اطلاق سلام بر آن شب به خاطر این است که فرشتگان پیوسته به یکدیگر یا به مؤمنان سلام می کنند، یا به حضور پیامبر (ص) و جانشین معصومش می رسند و سلام عرضه می دارند. جمع میان این تفسیرها نیز امکان پذیر است.

به هر حال شبی است سراسر نور و رحمت و خیر و برکت و سلامت و سعادت و بی نظیر از هر جهت. در حدیثی آمده است که از امام باقر سؤال شد: آیا شما می دانید شب قدر کدام شب است؟ فرمود: «کیف لا نعرف و الملائكة تطوف بنا فيها»، یعنی چگونه نمی دانیم، در حالی فرشتگان در آن شب در گرد ما دور می زنند.

در داستان ابراهیم (ع) آمده است که چند نفر از فرشتگان الهی نزد او آمدند و بشارت تولد فرزند برای او آوردند و بر او سلام کردند (هود - ۶۹) می گویند لذتی که ابراهیم (ع) از سلام این فرشتگان برد با تمام دنیا برابری نداشت، اکنون باید فکر کرد که وقتی گروه گروه فرشتگان در شب قدر نازل می شوند و بر مؤمنان سلام می کنند چه لذت و لطف و برکتی دارد؟ وقتی ابراهیم (ع) را در آتش نمودی افکندند فرشتگان آمدند و بر او سلام کردند، و آتش بر او گلستان شد، آیا آتش دوزخ به برکت سلام فرشتگان بر مؤمنان در شب قدر برد و سلام نمی شود؟

انبیای گذشته و شب قدر

ظاهر آیات سوره قدر نشان می دهد که شب قدر مخصوص زمان نزول قرآن و عصر پیامبر اسلام (ص) نبوده، بلکه همه سال تا پایان جهان تکرار می شود. تعبیر به فعل مضارع (تنزل) که دلالت بر استمرار دارد، و همچنین تعبیر به جمله اسمیه «سلام هی حتی مطلع الفجر» که نشانه دوام است نیز گواه بر این معنی است. به علاوه روایات بسیاری که شاید در حد تواتر باشد نیز این معنی را تایید می کند.

صریح روایات متعدد این است که شب قدر از مواهب الهی بر این امت می باشد، چنانکه در حدیثی از پیغمبر اکرم (ص) آمده است که فرمود: ان الله وهب لامتی لیلۃ القدر لم یعطها من کان قبلهم» یعنی خداوند به امت من شب قدر را بخشیده و احدی از امت های پیشین از این موهبت برخوردار نبودند.

البته باید گفت لیلۃ القدر در انبیای سلف بوده است ولی الزاماً در ماه مبارک نبوده است، بلکه در اوقاتی که مخصوص خودشان بوده واقع شده است یعنی آنها در سیر خود مرحله ای داشتند که به اوج قله وصل رسیده بودند. لذا در این حال حقایق بر قلب آنها وارد می شود.

این نزول حقایق در شریعت اسلام و در دوران ولایت محمدی را خداوند در یکی از شب های ماه مبارک رمضان قرار داده است و به مناسبت اتصالی که بین عالم ملک و ملکوت اتفاق می افتد، این شب لیلۃ القدر نامیده شده یعنی آن حقایقی که در مرتبه وجود جمعی هستند تقدیر می شوند و از مجرای انسان کامل به انسان های دیگر می رسند.